

Οι Οικονομικές Επιπτώσεις της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης στον Ελληνικό Τουρισμό

Δ. ΛΑΓΟΣ*

Εισαγωγή

Η προοπτική της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ολοκλήρωσης δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα στον Ευρωπαϊκό χώρο με πολλαπλές επιπτώσεις σ' όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) και τα χράτη μέλη της ο τουρισμός αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό τομέα της οικονομίας. Αντιπροσωπεύει περίπου 5,5% του ΑΕΠ της Ένωσης, 8% της τελικής ιδιωτικής κατανάλωσης, 4,5% του συνόλου των εισερχομένου και εξερχομένου συναλλάγματος και 6% του συνόλου των απασχολουμένων. Εκτός απ' αυτό, ο τουρισμός είναι μια από τις βασικές "βιομηχανίες" που δημιουργεί νέες θέσεις απασχόλησης και έχει συμβάλει συσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη ορισμένων παράκτιων και ορεινών περιοχών.

Ακόμα, οι πολυάριθμες διασυνδέσεις που υπάρχουν μεταξύ του τουρισμού και όλων των άλλων τομέων της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας τον καθιστούν μια από τις απρομηχανές του σύγχρονου ευρωπαϊκού γίγνεσθαι που οι εξελίξεις του επηρεάζουν το δυναμισμό πολλών σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων σε εθνική και κοινοτική κλίμακα.

Η τουριστική στατιστική δείχνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση απορροφά το 78,2% των συνολικών ευρωπαϊκών τουριστικών αφίξεων ή το 66,6% των παγκόσμιων τουριστικών αφίξεων (Πίνακας 1).

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στο τέλος του 1994 ταξίδευαν στον κόσμο 528 εκατ. τουρίστες, ενώ τα προσεχή 15 χρόνια ο αριθμός αυτός θα ανέγηθεί εντυπωσιακά, φθάνοντας τελικά τα 937 εκατομμύρια τουρίστες. Η τουριστική βιομηχανία προβλέπεται ότι το 2010 θα αντιπροσωπεύει το 10,9 % του

* Δημήτριος Λαγός, Οικονομολόγος, Περιφερειολόγος, Γενικός Γραμματέας του Συνδέομεν Ελλήνων Περιφερειολόγων.

Πίνακας 1: Η Προέλευση των τουριστών

Σύνολο κρατών Ευρώπης	8.419.663	86,30%	8.470.616	85,45%	0,61%
- Σύνολο Κοινότητας	6.521.010	66,84%	6.632.075	66,90%	1,70%
- Γαλλία	542.222	5,56%	554.644	5,59%	2,29%
- Γερμανία	1.944.704	19,93%	2.069.379	20,87%	6,41%
- Βρετανία	2.154.850	22,09%	2.191.347	22,11%	1,59%
- Ιταλία	622.619	6,38%	625.509	6,31%	0,46%
- Ολλανδία	546.187	5,60%	510.872	5,15%	-6,47%
Σύνολο κρατών Ασίας	304.626	3,12%	370.171	3,73%	21,52%
Σύνολο κρατών Αφρικής	51.129	0,52%	48.538	0,49%	-5,07%
Σύνολο κρατών Αμερικής	378.191	3,88%	343.344	3,46%	-9,21%
- ΗΠΑ	278.941	2,86%	256.719	2,59%	-7,97%
Σύνολο κρατών Ωκεανίας	77.693	0,80%	62.994	0,64%	-18,92%
ΤΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	9.756.012		9.913.267		1,61%

Ακαθάριστου Παγκόσμιου Προϊόντος. Επίσης, σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (ΠΟΤ) μέσα στα 10-15 επόμενα χρόνια θα δημιουργηθούν 300.035.000 θέσεις εργασίας. Αυτό σημαίνει ότι η τουριστική δραστηριότητα θα δημιουργεί μια θέση εργασίας κάθε τρία δευτερόλεπτα στα 212 εξαρτημένα επαγγέλματα της τουριστικής βιομηχανίας¹.

Ακόμα, ο ΠΟΤ εκτιμά ότι το 1995-2000 ο μέσος ρυθμός της ετήσιας ανάπτυξης του τουρισμού θα ανέλθει σε 4,5%.

Για τη χώρα μας, ο τουρισμός είναι διαχρονικά ένας σημαντικός παράγοντας που ασκεί επιδράσεις στον τομέα της οικονομίας, της κοινωνίας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος. Είναι ποσοτικά ο σημαντικότερος από τους γρήγορα αναπτυσσόμενους κλάδους του τριτογενούς τομέα, που κύριο ρόλο παίζουν τα ενδογενή συγχριτικά πλεονεκτήματα της χώρας και ταυτόχρονα είναι ο τομέας αυτός που έχει τις πιο διάχυτες γεωγραφικές επιπτώσεις (Π. Γετίμης, Δ. Οικονόμου 1992: 5).

Η διερεύνηση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού δηλαδή αυτών που αναφέρονται στα οικονομικά μεγέθη και τους οικονομικούς θεομούς της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, αποτελεί μια αναγκαιότητα

που προβάλλει επιτακτικά και παρέχει τη δυνατότητα να αναζητήσουμε νέες προοπτικές και ευκαιρίες για την αναδάθμιση και την ανταγωνιστική αποδοτικότητα του τουρισμού μας στα πλαίσια της Ενιαίας Αγοράς της Ένωσης.

Με το όρθρο αυτό, επιδιώκουμε να συμβάλλουμε στην προσπάθεια για εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων που θα έχει η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στην τουριστική δραστηριότητα της χώρας μας. Για το σκοπό αυτό, αρχικά εξετάζουμε συνοπτικά το γενικότερο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Ολοκλήρωσης και στη συνέχεια γίνεται διερεύνηση των πιθανών οικονομικών επιπτώσεων αυτής στον Ελληνικό τουρισμό².

Η προοπτική της Ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης

Η συνθήκη της Ρώμης (1957), όπως τροποποιήθηκε από την Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη (αρχές 1987) και τη συμφωνία που προγραμματοποιήθηκε στη συνάντηση των χωρών-μελών της Ένωσης στο Maastricht στις 7/3/92, παρέχουν τη νομική βάση για πολλά από τα βήματα που απαιτούνται για την οικονομική ολοκλήρωση.

Η οικονομική θεωρία που θεμελιώνει τις επιδράσεις της οικονομικής ολοκλήρωσης στην ανάπτυξη των κρατών-μελών της Ε.Ε. δεν διατυπώνει ομόφωνα προσδέψεις (N. Μαραβέγιας 1990: 94).

Η νεοκλασική αντίληψη της γενικής ισορροπίας υποστηρίζει ότι η απελευθέρωση του εμπορίου και της κίνησης των συντελεστών της παραγωγής μπορεί να συμβάλλει σταδιακά στην εξισορρόπηση της ανάπτυξης σ' ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο (Balassa, 1962: 203-204). Ειδικότερα, η απελευθέρωση του ενδοκοινοτικού εμπορίου μπορεί να οδηγήσει στην πλήρη τελωνιακή ένωση με οφέλη για το σύνολο της ένωσης, αυξάνοντας έτοι την ευημερία των χωρών που εμπορεύονται μεταξύ τους (Meade, 1952). Ακόμη, το ελεύθερο εμπόριο οδηγεί στην εξίσωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών και των προϊόντων με θετικά αποτελέσματα στην ευημερία των καταναλωτών λόγω της ειδίκευσης και ανάλογα του συγκριτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει η χώρα ή περιφέρεια (θεώρημα Heckscher, Ohlin, Samuelson).

Αντίθετα, οι οικονομολόγοι των παρεμβατικών αντιλήψεων θεωρούν ότι οι δυνάμεις της αγοράς δεν οδηγούν στη γενική ισορροπία και υποστηρίζουν ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα έχει αρνητικές συνέπειες για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών και περιφερειών (Romus, 1958, Pergoux, 1958).

Σύμφωνα με τις απόψεις των A. Sapir (1981) και E. Lutz (1984) οι αναπτυγμένες οικονομίες θα πρέπει να εξειδικευτούν στην ανάπτυξη

των υπηρεσιών έντασης κεφαλαίου και υψηλής τεχνολογίας, όπου διαθέτουν σημαντικό πλεονέκτημα και να εγκαταλείψουν στις αναπτυσσόμενες οικονομίες την παραγωγή και εξαγωγή των υλικών βιομηχανικών αγαθών.

Στα πλαίσια της νέο αλασικής προσέγγισης γίνεται και ο Διεθνής Καταμερισμός Εργασίας, όπου οι βιομηχανικές χώρες προσανατολίζονται στην παροχή υπηρεσιών που παρουσιάζουν έντονο “συγκριτικό πλεονέκτημα” λόγω του ότι διαθέτουν ένα πολύ ανεπτυγμένο δυναμικό και έντονα διεθνοποιημένο τριτογενή τομέα υψηλής εξειδίκευσης και παραγωγικότητας, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες περιορίζονται στην ανάπτυξη ορισμένων παραδοσιακών υπηρεσιών έντασης εργασίας, χαμηλής εξειδίκευσης και προστιθέμενης αξίας, οι οποίες δεν μπορούν να προσφέρουν καμιά σημαντική δυναμική ώθηση στους υπόλοιπους παραγωγικούς κλάδους.

Ο Διεθνής τουρισμός, σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία του συγκριτικού κόστους, κυρίως στα πλαίσια του υποδείγματος Hesketh-Olin, θεωρείται ότι είναι ενσωματωμένος στο παγκόσμιο σύστημα καταμερισμού της εργασίας μεταξύ περιαστότερο και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, δηλαδή χωρών που παράγουν υψηλού κόστους βιομηχανικά αγαθά και χωρών που η κοινωνία τους είναι προσανατολισμένη στην παραγωγή πρώτων υλών και όπου οι φυσικοί πόροι προσφέρονται για την ανάπτυξη του τουρισμού. Έτσι, σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου και πάνω στην αρχή του συγκριτικού πλεονέκτηματος, οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες προορισμού των τουριστικών ρευμάτων, οδηγούνται σε εξειδίκευση με την παραγωγή τουριστικών προϊόντων ή υπηρεσιών, που έχουν χαμηλότερο σχετικά κόστος και, κατά συνέπεια, απόλυτο πλεονέκτημα στην εμπορία τους, απέναντι των υπολοίπων χωρών.

Σε εμπειρικό επίπεδο η πορεία προς την οικονομική ολοκλήρωση αποτελεί το φυσικό επακόλουθο των δεσμεύσεων, για την εγκαθίδρυση μιας αγοράς χωρίς σύνορα και την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής μέσα από τη σύγκλιση των επιπλέων της ανάπτυξης όλων των κρατών-μελών.

Η οικονομική ολοκλήρωση μπορεί να περιγραφεί με βάση τέσσερα κύρια στοιχεία:

- Ενιαία αγορά στην οποία μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα άτομα, αγαθά, υπηρεσίες και κεφάλαια.
- Πολιτική ανταγωνισμού και άλλα μέτρα που στοχεύουν στην ενίσχυση των μηχανισμών της αγοράς.
- Κοινές πολιτικές που αποδλέπουν σε διαρθρωτικές μεταβολές και περιφερειακή ανάπτυξη.

- Συντονισμός της μακροοικονομικής πολιτικής.

Το κείμενο της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ) αποτελεί το νέο μεταρρυθμιστικό θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και περιέχει μια σειρά πολιτικών, θεσμικών και οικονομικών στόχων που πρέπει να επιτευχθούν για να είναι δινατή η παραπέδα πορεία προς την πλήρη οικονομική ολοκλήρωση. Οι οικονομικοί στόχοι της ΕΕΠ μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Εγκαθίδρυση της εισωτερικής αγοράς.
- Νομιματική ικανότητα.
- Οικονομική και κοινωνική συνοχή.
- Ανάπτυξη της κοινωνικής δράσης σε νέους τομείς.

Με την εφαρμογή της ΕΕΠ είναι προφανές ότι θα ενταθεί η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης του ευρωπαϊκού κοινωνικού χώρου και θα εκφραστεί με τρεις βασικούς τρόπους:

- Με την πλήρη απελευθέρωση της μετακίνησης των παραγωγικών συντελεστών (εργαζόμενων, κεφαλαίων).
- Με την πλήρη άρση των υπαρχόντων εμποδίων κάθε μορφής στο ενδοκοινωνικό εμπόριο.
- Με την προσέγγιση των συνθηκών ζωής των εργαζομένων όλων των περιφερειών της Ε.Ε. με στόχο έναν ενιαίο κοινωνικό χώρο (συνθήκες εργασίας, υγεία, ασφάλεια, προστασία του περιβάλλοντος και των καταναλωτών).

Για να πραγματοποιηθούν τα παραπάνω απαιτούνται μια σειρά προϋποθέσεων, όπως π.χ. εναρμόνιση της φορολογίας, ίση μεταχείριση των συντελεστών της παραγωγής, δημιουργία κοινού νομίσματος κ.λπ..

Προς το σκοπό αυτό, το Αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλησης της Ελληνικής Οικονομίας 1994-1999 με την Ε.Ε., έχει ενσωματώσει στα μέσα της πολιτικής του όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ολοκλήρωση των διαδικασιών της οικονομικής και κοινωνικής ένταξης της χώρας μας στο κοινωνικό "γύγνεσθαι". Η αναπτυξιακή διάσταση του Προγράμματος αυτού στηρίζεται στην "παραγωγική αναδιάρθρωση" όλων των τομέων και δραστηριοτήτων της Ελληνικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένου και του τουρισμού. Ειδικότερα, οι παρεμβάσεις στην οικονομική και κοινωνική υποδομή στον τουρισμό στοχεύουν στην δελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των τουριστικών υπηρεσιών της χώρας μας.

Στην προοπτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, η χώρα μας έχει να αντιμετωπίσει πολλά προβλήματα τα οποία και θα επηρεάσουν αποφασιστικά την εξέλιξή της στο μέλλον.

Τα βήματα για την ενοποίηση της χώρας μας δημιουργούν πολλά ερωτήματα και ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις που ενδέχεται να

έχουν οι διάφορες πολιτικές ή και αποφάσεις της 'Ενωσης σ' όλο το φάσμα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας μας.

Ειδικότερα, για τον τουρισμό της χώρας μας που αποτελεί ένα δυναμικό και παραγωγικό κλάδο της ελληνικής οικονομίας και που σταθερά συμβάλει στην αντιμετώπιση του συναλλαγματικού μας προβλήματος, τα σχετικά ερωτήματα και οι ανησυχίες είναι εντονότερες σε όλο το φάσμα των φορέων της τουριστικής δραστηριότητας.

Η τουριστική πολιτική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παρά τη μεγάλη σημασία που έχει ο τουρισμός για την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση, το διεθνή ανταγωνισμό και την ευρωπαϊκή ενοποίηση, το ενδιαφέρον της Ε.Ε. άργησε να εκδηλωθεί σ' αυτόν τον τομέα.

Μετά από 30 περίπου χρόνια κοινωνικής ζωής και στην προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς άρχισε να διαμορφώνεται ένα συγκροτημένο γενικό πλαίσιο τουριστικής πολιτικής που, σε καμιά περίπτωση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένο. Όμως, παρέχει το πρώτο δήμαρχο για μια συντονισμένη δράση όλων των επιμέρους πολιτικών των κρατών-μελών της Ε.Ε. που στοχεύει στο να συμβάλει ουσιαστικά στην προώθηση των διαδικασιών της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Διαχρονικά, η τουριστική πολιτική στα πλαίσια της Ε.Ε. διαμορφώνεται ως εξής:

Μέχρι το τέλος του 1981 το ενδιαφέρον της ΕΟΚ για τον τουρισμό ήταν περιορισμένο και εκδηλωνόταν αποσπασματικά με τη λήψη διαφόρων μέτρων. Το 1982 δημιουργείται χαρτοφυλάκιο Τουρισμού και παίρνονται οι πρώτες αποφάσεις από την Επιτροπή και το Συμβούλιο για μια κοινή πολιτική στον τομέα του τουρισμού.³

Οι βασικοί στόχοι αυτής της πολιτικής είναι οι εξής κατά προτεραιότητα:

1. Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.
2. Προστασία και διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ιδιαίτερα για τις μειονεκτούσες περιοχές.
3. Προώθηση του κοινωνικού, αγροτικού και πολιτιστικού τουρισμού.
4. Κλιμάκωση των διακοπών.

Στις 27-10-83 η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ), γνωμοδοτώντας τάχθηκε υπέρ της δημιουργίας κοινής αγοράς στον τομέα τουρισμού.

Στις 16-12-83 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμά του τάχθηκε υπέρ της ενίσχυσης του τουρισμού εγγράφοντας ειδικό κονδύλι στον κοινωνικό τουρισμό⁴. Εκτότε τα διάφορα δργανα της Ευρωπαϊκής

Ένωσης ασχολούνται με τον τουρισμό συστηματικά και διαμορφώνουν σειρά από προτάσεις οι οποίες στρέφονται γύρω από τρεις άξονες:

1. Η δημιουργία πλαισίου τουριστικής πολιτικής.
2. Την ανάπτυξη του τουρισμού εντός της Ένωσης.
3. Την προστασία των τουρίστα καταναλωτή.

Στις αρχές του 1986 η ΕΟΚ εγκαίνιασε μια νέα συντονισμένη δράση στον τομέα του τουρισμού. Οι κύριοι άξονες στους οποίους στηρίζεται η δράση αυτή είναι:

1. Η δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για τον τουρισμό.
2. Η καλύτερη κατανομή του τουριστικού ρεύματος στο χρόνο και στο χώρο.
3. Ο βελτιωμένος προσανατολισμός των χρηματοδοτικών παρεμβάσεων.
4. Η βελτίωση της ενημέρωσης και της προστασίας των τουριστών.
5. Η βελτίωση των συνθηκών ζωής των ατόμων που εργάζονται στον τουριστικό τομέα.
6. Η βελτιωμένη γνώση του τομέα και η οργάνωση της συνεργασίας.

Η τουριστική δράση της Ένωσης είναι ενταγμένη στο νομοθετικό πρόγραμμα της "Λευκής Βίβλου" για την εσωτερική αγορά. Η "Λευκή Βίβλος", περιλαμβάνει 282 προτάσεις για υιοθέτηση από τα κράτη-μέλη.

Από τις προτάσεις αυτές (μέχρι 26/7/93 είχαν υιοθετηθεί 261), λίγες αφορούν άμεσα την τουριστική δραστηριότητα, ενώ οι περισσότερες είναι ενταγμένες στα γενικότερα πλαίσια των στόχων της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης (Σ. Κόλλια, 1993).

Τέλος, το 1991 υποβλήθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο "σχέδιο δράσης της ΕΟΚ για τον τουρισμό" από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που αποτελεί πρόταση-απόφαση για τη θέσπιση ενός προγράμματος ενεργειών της Ε.Ε. στον τομέα του τουρισμού⁶.

Το κείμενο της πρότασης-απόφασης του προγράμματος ενεργειών της Ε.Ε. για την τουριστική διοικησία προβλέπει ενέργειες υπέρ της ανάπτυξης του ευρωπαϊκού τουρισμού, προωθεί λύσεις των σημαντικών προβλημάτων όπως η βελτίωση των γνώσεων σχετικά με τον τομέα του τουρισμού, η αναδάθμιση και βελτίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης, η μείωση των περιβαλλοντικών καταστροφών που προξενεί η τουριστική διοικησία καθώς και η προώθηση εφαρμογής νέων μορφών τουρισμού.

Το σχέδιο δράσης της Ε.Ε. για τον τουρισμό είναι τριετούς διάρκειας, τίθεται σ' εφαρμογή από 1η Ιανουαρίου 1993 και χρηματοδοτείται με 18 εκατομμύρια ECU.

Θεωρητικά, η δικαιολογητική βάση της τουριστικής πολιτικής στηρίζεται στη νεοκλασική οικονομική θεωρία του συγκριτικού κόστους. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο διεθνής τουρισμός θεωρείται ότι είναι ενσωματωμένος στο παγκόσμιο σύστημα καταμερισμού της εργασίας μεταξύ περισσότερο και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, δηλαδή χωρών που παράγουν υψηλού κόστους βιομηχανικά αγαθά και χωρών που η κοινωνία τους είναι προσανατολισμένη στην παραγωγή πρώτων υλών και όπου οι φυσικοί πόροι προσφέρονται για την ανάπτυξη του τουρισμού. Εποι, σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου και πάνω στην αρχή του συγκριτικού πλεονεκτήματος, οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες του κόσμου που κατά κανόνα είναι και οι χώρες προσρισμού των τουριστικών φευμάτων, οδηγούνται σε εξειδίκευση στην παραγωγή τουριστικών προϊόντων ή υπηρεσιών που έχουν χαμηλότερο σχετικά κόστος και, κατά συνέπεια, απόλυτο πλεονέκτημα στην εμπορία τους απέναντι των υπολοίπων χωρών (Δ. Λαγός, 1988: 49-55).

Στα πλαίσια, λοιπόν, της οικονομικής αυτής προσέγγισης, οι διαιροφρές στο κόστος παραγωγής ανάμεσα στις συναλλασσόμενες χώρες, τόσο μεταξύ των χωρών-μελών της Ένωσης όσο και ολοκλήρου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος στον τουρισμό έναντι των άλλων εταίρων.

Η εξειδίκευση αυτή θα οδηγήσει τη χώρα-μέλος της Ε.Ε. μακροχρόνια στην άριστη ή τη σχεδόν άριστη κατανομή των εθνικών πόρων, με αποτέλεσμα να έχουμε θετικές οικονομικές επιπτώσεις σ' όλα τα μεγέθη της οικονομίας (π.χ. διάρθρωση παραγωγής, απασχόληση, διανομή του εισοδήματος, ισοζύγιο πληρωμών κ.λπ.) και, κατ' επέκταση, αύξηση της οικονομικής ευημερίας.

Βέβαια, στην παραπάνω θεωρητική άποψη του συγκριτικού πλεονεκτήματος προβάλλονται θεωρητικές ενστάσεις, ειδικότερα στην περίπτωση μιας μικρής και αναπτυσσόμενης χώρας (π.χ. της Ελλάδας). Οι ενστάσεις αυτές υποστηρίζονται από τους: Myrdal με τη θεωρία της σιωρευτικής αιτιότητας, Pettoux με τη θεωρία των πόλων ανάπτυξης και, εμμέσως, με τη θεωρία της άνισης ανταλλαγής του Eumamouήλ.

Διερεύνηση των οικονομικών επιπτώσεων της Ευρ. Ολοκλήρωσης στον Ελληνικό Τουρισμό

Γενικό πλαίσιο επιπτώσεων

Με την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση θα δημιουργηθεί ενιαία αγορά, στην οποία θα επικρατήσουν οι αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στα

πλαίσια αυτά και η “τουριστική” αγορά, ως υποσύνολο της Ενωμένης Ευρωπαϊκής Αγοράς, θα διευρυνθεί και θα λειτουργεί ως ενιαία ελεύθερη αγορά, μέσα στην οποία θα κινούνται ελεύθερα οι Ευρωπαίοι πολίτες για τουρισμό και οι Ευρωπαίοι-Επιχειρηματίες για δημιουργία επιχειρήσεων παροχής τουριστικών υπηρεσιών (Κ. Κιουλάφας, 1988).

Εκτιμούμε ότι η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση θα προκαλέσει πολλαπλές επιπτώσεις, σ' όλους τους τομείς της Ελληνικής τουριστικής δραστηριότητας και θα επηρεάσει έτσι σημαντικά τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας. Οι επιπτώσεις αυτές είναι δυνατό να διακριθούν σε εκείνες οι οποίες θα επέλθουν άμεσα στον ελληνικό τουρισμό και εκείνες οι οποίες θα προκύψουν ως δευτερογενές αποτέλεσμα (έμμεσες).

Η συστηματική ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού στην εθνική μας οικονομία απαιτεί ειδική αναφορά:

- στους εθνικούς πόρους (εδάφη, εργασία, κεφάλαιο κ.λπ.),
- στα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας (ΑΕΠ, Ισοζυγίο Πληρωμών, Επενδύσεις κ.λπ.),
- στους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. αγροτικός, διοικητικός),
- στους φορείς της οικονομίας (επιχ/σεις, καταναλωτές, δημόσιοι φορείς),
- στους οικονομικούς θεσμούς (βαθμός ανταγωνισμού, λειτουργία της αγοράς, προστασία καταναλωτή, κ.λπ.),
- στην Εθνική, Περιφερειακή και Τοπική ανάπτυξη.

Η ολοκληρωμένη εκτίμηση και αξιολόγηση των παραπάνω, επιμέρους, αναλύσεων των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού απαιτεί κοπιαστική ερευνητική εργασία, πλήρη γνώση όλου του θεσμικού πλαισίου της Ε.Ε., και πλήρη ανάπτυξη όλων των προτάσεων της “Λευκής Βίβλου” που, άμεσα ή έμμεσα, αφορούν τον τουρισμό.

Στο άρθρο αυτό, θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μια πρώτη προσέγγιση στη διερεύνηση των τουριστικών επιπτώσεων της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης σε οριαμένους τομείς, με βάση τις μέχρι σήμερα κανονιστικές διατάξεις της Ε.Ε. (Οδηγίες, Συστάσεις, Ψηφίσματα).

Επιπτώσεις στο θεσμικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις-αποφάσεις της “Λευκής Βίβλου”, η δημιουργία μιας κοινής αγοράς προϋποθέτει την κατάργηση των εμποδίων ή φραγμών, φυσικών - τεχνικών - οικονομικών που υφίστανται στην ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων ανάμεσα στις ενδιαφερόμενες χώρες⁷.

Στον τουρισμό, τα παραπάνω εμπόδια ή οι “φραγμοί”, αποτελούν

λόγους αναστολής των τουριστικών ρευμάτων των διαφόρων χωρών και είναι δυνατόν να ταξινομηθούν ως ακολούθως:

A. "Φραγμοί" οι οποίοι δημιουργούν προβλήματα στη διακίνηση των ενδιαφερομένων προσώπων και ειδικότερα:

1. Άδειες εισόδου στην χώρα προσορισμού και λοιπά αποδεικτικά στοιχεία.
 2. Συναλλαγματικοί περιορισμοί των διακινούμενων για τουρισμό.
 3. Τελωνειακοί δασμοί και άλλοι σχετικοί περιορισμοί.
- B.** "Φραγμοί" οι οποίοι ενεργούν ως αντικίνητρα για τη δημιουργία παροχής τουριστικών υπηρεσιών και ειδικότερα:
1. Περιορισμοί στον τρόπο απόκτησης της ιδιοκτησίας και κατοχής των μετοχών.
 2. Περιορισμοί στην εισαγωγή κεφαλαίων οι οποίοι επιβάλλονται με έλεγχο συναλλάγματος.
 3. Περιορισμοί χρησιμοποίησης ξένων εργατών.
 4. Περιορισμοί δασμολογικοί.
 5. Περιορισμοί φορολογικής μορφής.

Η άρση των παραπάνω φραγμών προϋπόθέτει τη δημιουργία ανάλογου θεσμικού πλαισίου το οποίο θα επιτρέψει την ανάληψη πρωτοβουλιών της Ε.Ε. για την ανάπτυξη του τουρισμού τόσο σε εθνικό σύνολο και σε περιφερειακό επίπεδο της Ε.Ε..

Η προτάσεις του ήδη υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου αφορούν, κατά βάση, την εφαρμογή μέτρων φιλελευθεροποίησης στα πλαίσια του προγράμματος της "Λευκής Βίβλου" για την καθιέρωση ενιαίας αγοράς. Τα μέτρα αφορούν την κατάργηση των συνοριακών ελέγχων, την άρση των συναλλαγματικών ελέγχων, την ασφάλεια, την ελεύθερη κίνηση εργασίας και κεφαλαίου κλπ.).

Οι κανονισμοί που ρυθμίζουν σήμερα τα τουριστικά προγράμματα στις διάφορες χώρες της Ένωσης θα τροποποιηθούν και θα ενοποιηθούν, με σημαντικές συνέπειες για όλες τις χώρες της Ε.Ε. που δέχονται ευρωπαίους τουρίστες.

Οι νέοι κανονισμοί για τον τουρισμό που ισχύουν από 1/1/93 ρυθμίζουν τους διάφορους τομείς της τουριστικής δραστηριότητας.

Οι μέχρι σήμερα θεσμικές προτάσεις της Ε.Ε. που άμεσα αφορούν τον τουρισμό αναφέρονται:

- στην απελευθέρωση των αεροπορικών μεταφορών,
- στην ελευθερία εισόδου ανεξαρτήτων (ιδιωτικών) μεταφορέων στους εναέριους, θαλάσσιους και χερσαίους χώρους,
- στην εισαγωγή οδηγίας για τα οργανωμένα ταξίδια,
- στην κατάργηση των καταστημάτων αφορολόγητων για τους κοινωνικούς πολίτες που ταξιδεύουν στις χώρες της Ε.Ε.,

- στην επίτευξη υψηλού επιπέδου standards ποιότητας προσφερόμενων υπηρεσιών και του περιβάλλοντος,
- στην τουριστική εκπαίδευση,
- στην προστασία του καταναλωτή,
- στην εισαγωγή ενός συστήματος Φ.Π.Α.,
- στην εναρμόνιση των έμμεσων φόρων στα οινοπνευματώδη, τον καπνό και τα καύσιμα,
- στην κατάργηση των έμμεσων φόρων στα οχήματα,
- στην εναρμόνιση των κανονισμών που αφορούν τις ασφάλειες, τη διαιωνίηση πολιτών, κεφαλαίου κλπ..

Η εφαρμογή των παραπάνω προτάσεων θα επιφέρει πολλά θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα για τον τουρισμό της χώρας μας. Σίγουρα η χωρίς προετοιμασία αποδοχή της θα δημιουργήσει αρνητικά αποτελέσματα. Όμως, η με κατάλληλο τρόπο αποδοχή τους, θα δημιουργήσει μακροχρόνια τις αναγκαίες εκείνες προϋποθέσεις για θετικά αποτελέσματα σε όλους τους τομείς της τουριστικής μας δραστηριότητας.

Η εκτίμηση των επιπτώσεων στον τουρισμό μας, με την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων, είναι δύσκολο να γίνει ποσοτικά, δεδομένου ότι δεν έχει ακόμα επιτευχθεί συμφωνία από τις χώρες μέλη της Ε.Ε., σχετικά με τα θέματα του προγράμματος εναρμόνισης.

Έτοι, κάτω από τις συνθήκες αυτές, μόνο γενικές εκτιμήσεις μπορούν να γίνουν για τις πιθανές επιπτώσεις από την εφαρμογή των μέτρων του όλου προγράμματος.

Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι σε έκθεση της Επιτροπής Θεσμικών Θεμάτων της Ε.Ε. (εισηγητής κ. Catherwood), το ετήσιο κόστος από τη μη ολοκλήρωση ανέρχεται σε 120 δις. ECU. Με το κόστος αυτό επιδιαιρύνονται οι κυνεργήσεις, οι επιχειρήσεις, οι καταναλωτές και οι φορολογούμενοι γενικότερα⁸.

Αντίθετα, σε μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υποστηρίζεται ότι τα συνολικά οφέλη από την εγκαθίδρυση της Εσωτερικής Αγοράς για τα 12 κράτη-μέλη και σε τιμές του 1988, θα φθάσουν τα 170 δις. ECU περίπου ή το 5% του ΑΕΠ της Κοινότητας⁹.

Επιπτώσεις στη δομή και τα βασικά χαρακτηριστικά του Ελληνικού Τουρισμού

Ο τουρισμός στη χώρα μας, από τις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου μέχρι σήμερα, θεωρείται μια σημαντική πλουτοπαραγωγική δραστηριότητα η οποία συμβάλει θετικά στην κοινωνικοοικονομική της ανάπτυξη.

Αυτό αποδίδεται στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας σε κλίμα, φυσικό κάλλος και χαμηλό κόστος, που δούλιθησαν να κατακτήσει ένα μεγάλο μερίδιο στην ευρωπαϊκή αγορά, κύρια στην κατηγορία του παράκτιου τουρισμού.

Όμως, παρά τη γενικά καλή στατιστική εικόνα του ελληνικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια οι παραδοσιακές υπηρεσίες παράκτιου παραθερισμού αντιμετωπίζουν ήδη σημαντικότατα προβλήματα τα οποία ασκούν ανασχετικές επιπτώσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη.

Τα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού έχουν χαρακτήρα διαρθρωτικό και είναι μακροχρόνια. Τα σημαντικότερα είναι (Δ. Λαγός, 1990):

- η έντονη εποχικότητα στη ζήτηση,
- η υποδάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος,
- η χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών,
- το χαμηλό κατά κεφαλή συναλλαγματικό έσοδο,
- το υψηλό κόστος λειτουργίας των ξενοδοχειακών μονάδων,
- η διαρροή συναλλαγματικών εσόδων από τους επίσημους αγωγούς.

Με την ευρωπαϊκή ενοποίηση θα δημιουργηθεί ενιαία αγορά στην οποία θα επικρατήσουν οι αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στα πλαίσια αυτά αναμένονται αλλαγές στη δομή και τα βασικά χαρακτηριστικά του τουρισμού μας, δεδομένου ότι ο ελληνικός τουρισμός κατά μεγάλο ποσοστό εξαρτάται από τον ευρωπαϊκό τουρισμό και ειδικότερα από αυτόν που προέρχεται από τις χώρες μέλη της Ε.Ε..

Συνεπώς, με την αναμενόμενη σταδιακή κατάργηση των παραπάνω αναφερομένων εμποδίων ή “φραγμών” θεωρητικά γίνεται αποδεκτό ότι θα παρουσιαστεί μια φάση αύξησης του ποσοστού συμμετοχής των αφίξεων της Ε.Ε. στην παγκόσμια τουριστική αγορά.

Αυτό αποδίδεται στις γενικότερες επιπτώσεις που θα έχει η ευρωπαϊκή ενοποίηση στο σύνολο της οικονομίας της Ε.Ε., λόγω αύξησης του ανταγωνισμού, αύξησης του μεγέθους των οικονομικών μονάδων, μείωσης των τιμών και αύξησης της εισαγωγής νέας τεχνολογίας, στον τρόπο διοίκησης των επιχειρήσεων, καθώς και στη μείωση των τιμών των αεροπορικών εισιτηρίων.

Η αύξηση της ζήτησης για τουρισμό από τρίτες χώρες θα δημιουργεί στην Ε.Ε. μια νέα οικονομική πραγματικότητα, οι επιπτώσεις της οποίας πρέπει να διερευνηθούν, τόσο από την οπτική γωνία του κράτους - μέλους της Ε.Ε., το οποίο έχει ανταγωνισμό στον “εσωτερικό” τουρισμό από τα λοιπά κράτη - μέλη δύο και από την οπτική γωνία του κράτους - μέλους το οποίο θα πρέπει να ανταγωνιστεί για το κατά το δυνατό μεγαλύτερο τμήμα του “αλλοδαπού” τουρισμού ως προς την Ενωμένη Ευρώπη.

Σύμφωνα με ανάλυση (A. Edwards, 1987) στο E.I.U. (The Economist Intelligence Unit) που αναφέρεται στην τουριστική συμπεριφορά των τουριστών (κατοίκων χωρών προέλευσης τουρισμού) έναντι μεταβολών, προέκυψε ότι θα υπάρξει σαφής ανοδική τάση του τουρισμού τόσο στις τιμές, όσο και στους παραγόντες οι οποίοι επιδρούν στον τουρισμό και δεν έχουν σχέση με τις τιμές των παρεχόμενων υπηρεσιών (non-price factors) για χρονικό διάστημα έξι (6) ετών.

Τα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με την αναμενόμενη αύξηση της τουριστικής ζήτησης στην Ε.Ε. είναι:

- Πώς θα κατανεμηθεί η αύξηση αυτή του τουριστικού ρεύματος μεταξύ των χωρών μελών της Ε.Ε.;
- Θα διατηρηθεί η ισχύουσα σήμερα κατανομή του “αλλοδαπού” τουρισμού της Ε.Ε. μεταξύ των χωρών μελών της;

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα εξαιρετάται από δύο παραγόντες:

- a. Από την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει η ευρωπαϊκή ενοποίηση στα Κράτη-Μέλη. Εάν η αξιοποίηση αυτή γίνεται με αυτή την αποτελεσματικότητα, τότε θα επιτύχουν κατανομή της πιθανής αύξησης του τουρισμού κατά τα ισχύοντα ποσοστά συμμετοχής τους στην τουριστική αγορά. Εάν υπάρχει διαφορετικός ρυθμός αξιοποίησης τότε θα γίνονται μεταβολές στην ισχύουσα κατανομή.
6. Από τη δομή και τις εξελίξεις στον “εσωτερικό ευρωπαϊκό τουρισμό”.

Οι χώρες της Ε.Ε., με βάση τη δομή του “εσωτερικού ευρωπαϊκού τουρισμού”, είναι δυνατό να διακριθούν σε δύο ομάδες. Τις χώρες του Βορρά οι οποίες είναι χώρες προέλευσης του τουρισμού και τις χώρες της Μεσογείου, οι οποίες είναι χώρες υποδοχής του εσωτερικού ευρωπαϊκού τουρισμού.

Είναι προφανές ότι, για μια εκτίμηση των σχετικών επιπτώσεων στην ελληνική τουριστική αγορά, είναι επιβεβλημένη μια ανάλυση των εξελίξεων του τουρισμού στις Μεσογειακές χώρες-μέλη της Ε.Ε. που είναι ανταγωνιστριες χώρες, τόσο για τον εσωτερικό ευρωπαϊκό τουρισμό όσο και για τον αλλοδαπό ευρωπαϊκό τουρισμό. Σημειώνεται ότι η λεκάνη της Μεσογείου συγκεντρώνει σταθερά το 35% περίπου της διεθνούς τουριστικής κίνησης και είναι η μεγαλύτερη τουριστική περιοχή στον κόσμο.

Μέχρι σήμερα τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει σχετική κάμψη του τουριστικού ρεύματος προς την Ελλάδα σε σχέση με τις άλλες ανταγωνιστριες Μεσογειακές χώρες, οι οποίες δεν είναι μέλη της Ε.Ε., όπως π.χ. Τουρκία, Κύπρος, Ιαρκαντή, Αίγυπτος και λοιπές χώρες της Β. Αφρικής. Είναι προφανές ότι ο ελληνικός τουρισμός θα αντιμετωπίσει

τον κίνδυνο μείωσης του τουριστικού ρεύματος όχι μόνο από τις άλλες ανταγωνιστριες Μεσογειακές χώρες αλλά και από τις λοιπές Μεσογειακές χώρες της Ε.Ε..

Η παραπάνω πιθανή επίπτωση στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι:

- a) Θα μειωθεί η ανταγωνιστικότητα της χώρας μας, σαν αποτέλεσμα της αύξησης των τιμών των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών λόγω της σύγκλισης των αποδοχών των εργαζόμενων στην χώρα μας προς τις αποδοχές των εργαζόμενων του Βορρά.
- b) Θα μειωθεί ο οργανωμένος τουρισμός λόγω της μεταβολής των υφιστάμενων μօρφών τουρισμού.
- c) Θα υπάρξουν ανακατατάξεις στον επιχειρηματικό τουριστικό τομέα λόγω της ελεύθερης μεταφοράς κεφαλαίων, από τις χώρες του Βορρά για δημιουργία μεγάλων μονάδων σε συνδυασμό με υψηλό βαθμό κάθετης ολοκλήρωσης.
- d) Θα γίνει υψηλότερο το κόστος των πακέτου διακοπών λόγω της προτεινόμενης από την Ε.Ε. επιβολής ΦΠΑ στα εισιτήρια (αεροπορικά, και Ferry boat), στη χρέωση των δωματίων των ξενοδοχείων, καθώς και στην κατάργηση των αφορολόγητων πωλήσεων στα Duty Free.
- e) Θα μειωθεί σταδιακά η τουριστική κίνηση προς τη Μεσόγειο με την ανάπτυξη νέων ελκυστικότερων τουριστικών προοιμιών (Νοτιοανατολική Ασία, Ειρηνικό, Καραϊβική), με την ανάπτυξη των μεταφορών σε Παγκόσμια κλίμακα και την έντονη δυσφήμιση λόγω της μόλυνσης της θάλασσας.

Επιπτώσεις στις τουριστικές και ξενοδοχειακές επιχειρήσεις

Η ενιαία τουριστική αγορά διαμορφώνει ένα πλαίσιο ελεύθερης εγκατάστασης ξένων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων και τουριστικών γραφείων καθώς και εξαγοράς ελληνικών ξενοδοχείων.

Εξετάζοντας την Ελληνική πραγματικότητα διαπιστώνουμε ότι σήμερα δεν υπάρχουν σημαντικά αντικίνητρα για την ανάπτυξη επιχειρήσεων παροχής τουριστικών υπηρεσιών.

Ειδικότερα:

Οι αλλοδαπές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις έχουν, εδώ και τέσσερις δεκαετίες, ιδιαίτερη φιρδολογική μεταχείριση (Ν. 2687/53) και δικαιώμα εξαγωγής κερδών και τόκων σε ποσοστά που ποικίλλουν ή πάγια ποσά για Knowhow και royalites. Από τότε έχουν επίσης δικαιώμα εξαγωγής σε συνάλλαγμα του 50% των αμαιδών του αλλοδαπού προσωπικού τους, που απασχολείται στα ξενοδοχεία.

Σήμερα, τα μόνα εμπόδια που υπάρχουν για τις ξένες επιχειρήσεις του κλάδου είναι η ίδρυση ξενοδοχειακών μονάδων στις παραμεθόριες περιοχές, αλλά και αυτά αναμένεται να αρθούν.

Η άδεια λειτουργίας ταξιδιωτικού γραφείου, για μεν τα φυσικά πρόσωπα χορηγείται χωρίς διακρίσεις σε Έλληνες ή αλλοδαπούς, για δε τα νομικά πρόσωπα που έχουν την έδρα τους στο εξωτερικό, χορηγείται με την προϋπόθεση ορισμού πληρεξουσίου στην Ελλάδα. Έτοι, ίδη οι ξένοι tour operators, είτε εκπροσωπούνται από Έλληνες τουριστικούς πράκτορες, είτε ιδρύουν θυγατρικές, είτε εξαγοράζουν ελληνικά, ταξιδιωτικά γραφεία.

Συνεπώς, η ενιαία τουριστική αγορά διαμορφώνει ένα πλαίσιο ελεύθερης εγκατάστασης ξένων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων και τουριστικών γραφείων καθώς και εξαγορές ελληνικών ξενοδοχείων.

Όμως, με την ολοκλήρωση του Ευρωπαϊκού πλαισίου της Κοινής Τουριστικής Αγοράς (απελευθέρωση των τραπεζικού συστήματος, καθιέρωση ενιαίου νομίσματος, νομοθεσία για προστασία του καταναλωτή, ελεύθερη διακίνηση στην αγορά εργασίας κλπ.) αναμένεται να διαμορφωθούν γιγαντιαία τουριστικά συγκροτήματα, που θα ελέγχουν όλες τις παραμέτρους προσφοράς υπηρεσιών από τη μεταφορά μέχρι τα ξενοδοχειακά καταλύματα, τις εγκαταστάσεις αναψυχής, τα ταξιδιωτικά γραφεία, τα πούλμαν, ακόμη και καταστήματα λαϊκής τέχνης.

Η διείσδυση του ξένου κεφαλαίου στο τουρισμό μας με τη μορφή ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, τουριστικών “αλυσίδων”, τουριστικών χωριών, έχει μεγάλη σημασία και τεράστιες συνέπειες που αφορούν το μάναζμεντ των ξενοδοχείων, τις εξαγορές ελληνικών ξενοδοχείων, την ένταση των εισαγωγών, τον έλεγχο της τουριστικής αγοράς, την αποσύνδεση του τουρισμού από την εγχώρια παραγωγή, την απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η διείσδυση αυτή αναδεικνύει το πρόβλημα της εξάρτησης σαν κυριαρχο για τον τουρισμό και το μέλλον του.

Η εξάρτηση είναι μια βασική διεθνής τάση για καθετοποίηση του τουριστικού κυκλώματος και για συγκέντρωση όλο και μεγαλύτερης οικονομικής και πολιτικής δύναμης στους Tour Operators.

Η καθετοποίηση αφορά τους διάφορους τύπους τουριστικών επιχειρήσεων (ξενοδοχεία, εστιατόρια, κέντρα διασκέδασης, ενοικιάσεις αυτοκινήτων κλπ.) με τον τομέα μεταφορών και την διεθνή επέκταση των μεγάλων τουριστικών επιχειρήσεων με τη μορφή της “αλυσίδας”.

Οι Tour Operators αποτελούν τμήματα ολόκληρων πολυεθνικών και πολυκλαδικών ομίλων, τα οποία σήμερα ελέγχουν το 67,7% της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης και το 56% της Ευρωπαϊκής τουριστικής κίνησης.

Ολόκληρο αυτό το πλαίσιο εξάρτησης έχει σαν αποτέλεσμα:

1. Ο τουρισμός μας να εξαρτάται από το ξένο κεφάλαιο (ήδη οι πολυεθνικές ελέγχουν το 17% των κλινών των ξενοδοχείων πολυντελείας).
2. Ο τουρισμός μας να μη στηρίζει την ελληνική οικονομία όπως θα έπρεπε, με φυσικό επακόλουθο μειωμένα συναλλαγματικά οφέλη.
3. Να δημιουργούνται σιδαρά προβλήματα στη χάραξη μας περιφερειακής χωροταξικής πολιτικής.
4. Να προκαλείται υπερσυγκέντρωση των τουριστικών δραστηριοτήτων σε ορισμένες τουριστικές περιοχές με άμεση συνέπεια την εμφάνιση προβλημάτων υποδομής, οικολογικά, χωροταξικά, περιφερειακής ανάπτυξης κ.ά..

Συνεπώς, στις συνθήκες σκληρού ανταγωνισμού που διαμορφώνονται στον χώρο της Ε.Ε., οι αναπτυσσόμενες χώρες, που εξαρτώνται από τον τουρισμό, θα χάσουν την ανταγωνιστική τους θέση. Έτσι, η διαπραγματευτική δύναμη των ελληνικών τουριστικών εταιρειών στις συναλλαγές με τις ταξιδιωτικές εταιρείες εντός της Ένωσης θα μειωθεί και, για να επιβιώσουν στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά, αν δεν είναι αρκετά μεγάλες, αφού εκσυγχρονιστούν μηχανογραφικά, διοικητικά κλπ., θα πρέπει να συνεργαστούν στενά μεταξύ των τουριστικών αυτών εταιρειών, ή να στραφούν στην αξιοποίηση του εσωτερικού τουρισμού, με οργανωμένα πακέτα διακοπών.

Επιπτώσεις στα οργανωμένα ταξίδια

Το κείμενο της οδηγίας¹⁰ για τα οργανωμένα ταξίδια που ήδη ψηφίστηκε από την Ε.Ε., λειτουργεί ως νόμος-πλαίσιο για τα οργανωμένα ταξίδια, τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις και θεσπίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις όλων όσων προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες με στόχο την εξάλειψη των διαφορών που παρουσιάζουν οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές για τη δημιουργία ενιαίας αγοράς υπηρεσιών και την προστασία του τουριστα-καταναλωτή.

Στην οδηγία αυτή της Ε.Ε. έχουν τεθεί περιορισμοί και όροι για τα οργανωμένα ταξίδια, ώστε να προστατεύεται η ποιότητα και οι τιμές.

Η σημασία της οδηγίας αυτής είναι προφανής, αν ληφθεί υπόψη ότι θα ωφελούνται περίπου 150 εκατομμύρια πολίτες της Ένωσης κάθε χρόνο.

Η οδηγία βασίζεται στο άρθρο 100 Α της συνθήκης και στοχεύει σε ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των τουριστών-καταναλωτών και στην άρση των υφιστάμενου ανταγωνισμού μεταξύ διοργανωτών εκδρομών στα διάφορα κράτη μέλη.

Επιπτώσεις στο περιβάλλον

Η τουριστική βιομηχανία από τη φύση της διάσυνδεεται άμεσα ή έμμεσα με πολυάριθμους κοινωνικοοικονομικούς τομείς και δραστηριότητες, επηρεάζοντας την πορεία τους και επηρεαζόμενη από αυτές. Έτσι, αντίστοιχα, ένας μεγάλος αριθμός κοινοτικών αποφάσεων έχουν έμμεση ή άμεση επίδραση σε αυτόν.

Το περιβάλλον είναι μια σημαντική παράμετρος της σύγχρονης κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας. Είναι φυσικό, λοιπόν, οι κοινοτικές πολιτικές και τα μέτρα να επηρεάζουν τον τουρισμό και να ασκούν έμμεσες οικονομικές επιδράσεις σε όλους τους επιμέρους τομείς αυτού.

Από τα τέσσερα προγράμματα δράσης της κοινότητας που αφορούν το περιβάλλον έχουν προκύψει περίπου 200 νομοθετικές πράξεις. Οι πράξεις αυτές επικεντρώνονται σε δύο κύρια θέματα. Την καταπολέμηση της ρύπανσης και την περιβαλλοντική καταστροφή. Προς αυτή την κατεύθυνση από πλευράς Κοινότητας έχουν γίνει οι εξής ενέργειες:

- Έχει εκπονηθεί πρόγραμμα δράσης που ορίζει τις κατευθυντήριες αρχές (αρχή της πρόληψης, αρχή της επικουρικότητας κλπ.) και τη συνολική στρατηγική για τη διαχείριση και την προστασία των παράκτιων ζωνών.
- Έχουν αναπτυχθεί σειρά κοινοτικών πρωτοβουλιών για χρηματοδότηση των ενεργειών που συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος (ENVIREG, LIFE, MEDSPA, NORSPA, ACE).
- Έχει εγκρίνει τη συγχρηματοδότηση της δημιουργίας και επέκτασης των ευρωπαϊκών βάσεων δεδομένων που αφορούν την ορθή οικολογική πρακτική στους διαφόρους τομείς του τουρισμού (ξενοδοχεία, διοργανωτές εκδρομών, κοινότητες/ περιφέρειες).

Επιπτώσεις στις αερομεταφορές

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποδέπτει σε μια πολιτική αερομεταφορών που θα βοηθήσει τόσο στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των αεροπορικών εταιρειών όσο και στην αύξηση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών που οδηγεί προς όφελος των ευρωπαίων καταναλωτών (μείωση των αεροπορικών εισιτηρίων, απάσιμο των παραδοσιακών μονοπωλίων των εθνικών αερομεταφορών και πρόσθιαση στην αγορά νέων εταιρειών). Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής προτείνονται σταδιακές τροποποιήσεις στο υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο για τη συνεχή ανάπτυξη ενός συνεκτικότερου και αποτελεσματικότερου συστήματος αεροπορικών μεταφορών στην Ευρώπη.

Οι στόχοι της Κοινότητας διαρθρώνονται στη δημιουργία ενός πλαισίου αγοράς, στην προώθηση της αεροναυπηγικής βιομηχανίας και των δραστηριοτήτων που συνδέονται άμεσα (τουρισμός και επιχειρήσεις ελευθέρου χρόνου, τροφοδοσία κλπ.) και στην εδραιώση των ευρωπαϊκών αερομεταφορών έναντι αυτών των ΗΠΑ και της Άπω Ανατολής, στην όλο και πιο ανταγωνιστική παγκόσμια αγορά των εναερίων μεταφορών (Σ. Τσέτσης 1994: 261).

Ο κλάδος των αερομεταφορών που τώρα απελευθερώνεται ήταν ένας κλάδος υπερπροστατευόμενος τόσο από τις εθνικές κυβερνήσεις όσο και από την IATA (International Air Transport Association) και σημειώνει ήδη τις μεγαλύτερες ανακατατάξεις αφού οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές αποτελούν πλέον καθημερινό φαινόμενο στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις των ειδικών, το πιο πιθανό σενάριο είναι ότι πολύ σύντομα λίγες μεγάλες εταιρείες θα εξουσιάζουν τον κλάδο. Η απελευθέρωση των αερομεταφορών στην Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήσει ήδη μία νέα τάξη πραγμάτων. Τα αποτελέσματα της νέας αυτής κατάστασης έχουν αρχίσει να γίνονται ήδη αισθητά. Ο έντονος ανταγωνισμός που αναπτύσσεται στον κλάδο είχε επακόλουθο τις χαμηλές τιμές και τη σωρεία συμμαχιών και εξαγορών μεταξύ των διαιρέσιων εταιρειών.

Οι ανακατατάξεις αυτές στον χάρτη των αεροπορικών εταιρειών είναι μία παράμετρος της όλης κατάστασης. Ο συνωστισμός της εναέριας κυκλοφορίας, η έλλειψη εταιριών αεροδρομίων και ο ανταγωνισμός από τα άλλα μέσα μεταφοράς (π.χ. τραίνα, πλοία) είναι οι άλλοι παράγοντες που συνθέτουν μια πολυτλοκότητα στο όλο πρόδιλημα.

Οι ευρωπαϊκές αεροπορικές εταιρείες γνωρίζουν τις αρνητικές συνέπειες (πτωχεύσεις, έντονος ανταγωνισμός, άγριος πόλεμος τιμών, εξαγορές κλπ.) που είχε η μεταβολή του κανονιστικού καθεστώτος λειτουργίας (απορύθμιση) των αεροπορικών εταιρειών στις ΗΠΑ για τη βιομηχανία του κλάδου κατά τη δεκαετία του 1980. Το χαρακτηριστικό αυτό παράδειγμα αποτελεί για τους Ευρωπαίους μάθημα ώστε να προχωρήσουν ελεγχόμενα και με μέτρο στην απελευθέρωση των αερομεταφορών.

Η Ελληνική τουριστική πολιτική μπροστά στην Ευρ. Ολοκλήρωση

Το πλαίσιο της Ελληνικής τουριστικής πολιτικής, όπως αυτό διατυπώνεται μέσα από τα Προγράμματα Οικονομικής Ανάπτυξης και τα αντίστοιχα τομεακά για τον τουρισμό, στηρίζεται στην επιχειρηματολογία ότι ο “τουρισμός είναι μία σημαντική πλουτοπαραγωγική πηγή” που έχει θετικές συμβολές στην κοινωνικοοικονομική

ανάπτυξη της χώρας. Αυτό το πλαίσιο της τουριστικής πολιτικής παραμένει μέχοι σήμερα αμετάβλητο. Η εξήγηση είναι ότι η τουριστική πολιτική κινείται μέσα σε ένα πλαίσιο δεδιαίωτης για μια διαρκώς αυξανόμενη τουριστική ζήτηση που επιβεβαιώνεται στην πράξη, τόσο ως τάση όσο και σε απόλυτους αριθμούς με την εξέλιξη των διαφόρων τουριστικών μεγεθών (π.χ. αυξήσεις τουριστών, τουριστικό συναλλαγμα κλπ.), μεώνοντας έτσι την ανάγκη για λήψη οικιών μέτρων και προσανατολίζοντας τους αρμόδιους φορείς να ασχοληθούν με τα δραχυπρόθεομα προβλήματα στην άσκηση της τουριστικής πολιτικής.

Όμως, αν εξετάσουμε σε βάθος το πλαίσιο αυτό της τουριστικής πολιτικής διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια αντίφαση που οδηγεί σε χαμηλή αποδοτικότητα και κατά συνέπεια, σε χαμηλή ανταγωνιστικότητα των τουριστικό κλάδο. Η αντίφαση στηρίζεται στην στατιστικά τεκμηριωμένη παρατήρηση ότι η αύξηση του συνολικού μεγέθους του τουριστικού συναλλάγματος δε συνοδεύεται και από αντίστοιχη αύξηση της μέσης κατά κεφαλή τουριστικής δαπάνης σε αποληθωριαμένες τιμές, αντίθετα παρουσιάζει τάσεις μείωσης (Πίνακας 2). Αυτό αποτελεί ένδειξη του χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου των τουριστών που επηρεάζει σε, μεγάλο βαθμό, την ποιότητα και τις συναλλαγματικές δυνατότητες του ελληνικού τουρισμού.

Για να αντιστραφεί η παραπάνω μακροχρόνια τάση χρειάζεται οικική και τολμηρή αναδιάθρωση της τουριστικής πολιτικής και στρατηγικής της Ελλάδος. Μέχρι τώρα μεταθέτουμε την ευθύνη για κάθε αποτυχία των στόχων της τουριστικής πολιτικής στον κρατικό τομέα, κατηγορώντας το για ανεπάρκεια, για ακαταλληλότητα των μέτρων που πήρε, για αδράνεια, για έλλειψη αποφασιστικότητας κλπ.. Όμως, και η ιδιωτική πρωτοβουλία έχει και τις δικές της ευθύνες για την αναποτελεσματικότητα της τουριστικής δραστηριότητας.

Ο επιδιωκόμενος στόχος, τόσο από το δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα είναι η άφθονη εισροή συναλλάγματος. Η πραγμάτωση όμως του στόχου αυτού επιχειρείται χωρίς συντονισμό και αργάνωση των επιμέρους τομέων της τουριστικής δραστηριότητας και δαιδάλευται στην αντίληψη ότι ο τουρισμός είναι ένας τομέας που “λειτουργεί μόνος του”.

Όμως, λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις και τις βαθιές μεταβολές που συντελούνται στη διεθνή οικονομική συγκυρία και ειδικότερα στον τουριστικό τομέα, που αφορούν κύρια το πεδίο δράσης του τουρισμού, την τεχνολογία και την τουριστική συμπεριφορά, η αναγκαιότητα χάραξης μιας νέας στρατηγικής και πολιτικής για τον Ελληνικό τουρισμό κρίνεται, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, αναγκαία.

**Πίνακας 2: Εξέλιξη της μέσης κατά κεφαλή τουριστικής δαπάνης
1980-1993**

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
	361,50	13,80	260,20	12,30	15.267	31,10	15.267	25,00						
	369,20	2,10	331,90	27,60	20.396	33,60	16.317	25,50						
	303,40	-17,80	310,30	-6,50	20.199	-1,00	12.876	21,00						
	246,00	-18,90	277,40	-10,60	21.599	6,90	11.379	20,20						
	237,70	-3,40	302,90	9,20	26.711	23,70	11.707	18,50						
	217,20	-8,60	283,90	-6,30	29.933	12,10	11.071	19,30						
	261,10	20,20	265,90	-6,30	36.435	21,70	11.296	23,00						
	299,90	14,90	260,00	-2,20	40.487	11,10	10.205	16,40						
	308,00	2,70	260,70	0,30	43.562	7,60	9.453	13,50						
	249,00	-19,20	226,20	-13,20	40.328	-7,40	7.694	13,70						
	291,50	17,10	229,40	1,40	40.068	-0,60	6.723	20,40						
	319,40	9,60	260,50	13,60	58.041	44,80	8.089	19,50						
	335,01	4,90	299,10	14,80	75.655	30,30	9.252	15,80						
	327,94	-2,10	280,50	-6,20	75.180	-0,60	8.273	14,40						

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Τράπεζας Ελλάδος και ΕΟΤ

Μπροστά στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση είναι ανάγκη οι στόχοι της τουριστικής πολιτικής και στρατηγικής να επαναπροσδιοριστούν σε τέτοια κατεύθυνση, ώστε η χώρα μας να εκμεταλλευθεί το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει σε σχέση με τις άλλες μεσογειακές χώρες, να αναβαθμίσει την τουριστική της υποδομή και να προσελκύσει τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Ο επαναπροσδιορισμός της τουριστικής πολιτικής και στρατηγικής πρέπει να στηρίζεται σε ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που να σέβεται τον άνθρωπο και το περιβάλλον και να διαφυλάσσει τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και να εξυπηρετεί τους στόχους της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας.

Το νέο αυτό υπόδειγμα ανάπτυξης περιγράφεται ως “συνεχής” ανάπτυξη (Sustainable Development) ή διάσωμη ή αειφόρος ανάπτυξη και συνίσταται στην αντιστροφή της αρνητικής σχέσης μεταξύ του περιβάλλοντος και την ποιότητα ζωής αφενός και της οικονομικής

ευμάρειας αφετέρου. Η παραπάνω αντίληψη οδήγησε στην εξέλιξη της τουριστικής ξήτησης και τη σταδιακή στροφή του σημερινού κυρίαρχου μαζικού τουριστικού προτύπου προς ήπιες εναλλακτικές μορφές τουρισμού (όπως πολιτισμικός τουρισμός, θαλάσσιος τουρισμός, αγροτοτουρισμός κλπ.). Οι ήπιες μορφές τουρισμού ελαχιστοποιούν τις διαμενείς επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, αποσυγκεντρώνουν την τουριστική δραστηριότητα από τις ακτές και τη διαχέουν στην ενδοχώρα με αποτέλεσμα την ορθολογική κατανομή αυτής στο χώρο και το χρόνο.

Ο τουρισμός είναι μα παραγωγική δραστηριότητα που εκμεταλλεύεται πρωτίστως τους φυσικούς πόρους και δευτερευόντως τους πολιτιστικούς. Ο μαζικός τουρισμός σε πολλές περιοχές της Ένωσης υποβαθμίζει και τους δύο αυτούς πόρους με τις εγκαταστάσεις και τις δραστηριότητες του, οδηγώντας αδήριτα και στη δική του συρρίκνωση (Παπαγιάννης 1994: 278).

Είναι αυτονόητη, λοιπόν, η ανάγκη της ισόρροπης αειφόρου ανάπτυξης του τουρισμού μέσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε τουριστικής περιοχής και της τουριστικής χωρητικότητας¹¹, ώστε να υπάρξει ορθολογική διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και διασφάλιση των συνθηκών ζωής των παρόντος αλλά και του μέλλοντος της περιοχής.

Στην Ε.Ε. αρχίζουν να δημιουργούνται οι βάσεις για τη νέα αυτή αναπτυξιακή προσέγγιση που αγγίζει και τον τουρισμό. Ήδη γίνονται τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση του συντονισμού των διαφόρων πολιτικών, του ελέγχου της αποτελεσματικότητας των διαφόρων κρατών-μελών της Ένωσης, της ενίσχυσης του αυτόνομου ρόλου των περιφερειών της κοινότητας, της κοινωνικής συνοχής και της περιβαλλοντικής προστασίας και της συστηματικής αναθεώρησης των σύγχρονων μακροοικονομικών και τομεακών πολιτικών. Η “αειφόρος” ανάπτυξη θα επιβάλλει καθολική μεταλλαγή και αναδιάρθρωση στο σχεδιασμό, την τεχνολογία, την εκπαίδευση, τον τρόπο του “σκέπτεσθαι” και στις πολιτικές πρακτικές των κρατών - μελών.

Η χώρα μας, συμμετέχοντας στο ευρωπαϊκό “γίγνεσθαι” πρέπει να ενσωματώσει στην εσωτερική της λογική τις βασικές αρχές και κατευθύνσεις του νέου αυτού αναπτυξιακού υποδείγματος που στρατηγικά προβάλλεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αρωγός στην προσπάθεια της αυτή είναι το νέο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (Κ.Π.Σ.) -Dellors II- που αποτελεί ένα μέσο άσκησης παρεμβατικής πολιτικής για ουσιαστική δελτίωση των παραγωγικών διαδικασιών και την προσέλκυση επενδύσεων. Ειδικότερα, στην τουριστική οικονομία το Κ.Π.Σ. εκτιμάται ότι θα προσδώσει έναν ενδογενή χαρακτήρα και θα δημιουργήσει ένα μηχανισμό ο οποίος μπορεί να οδηγήσει τη χώρα μας σε αυτοτροφοδοτούμενη

ανάπτυξη μακροπρόθεσμου χαρακτήρα. Αυτό είναι δυνατό να γίνει αφού η χώρα μας αποτελεί μια σημαντική “ζώνη του ηλίου και του πολιτισμού” με ελκυστικούς “τόπους” χωρισθέτησης ολοκληρωμένων επενδυτικών ευκαιριών υψηλής προστιθέμενης αξίας.

Συνεπώς, η άμεση κατάρτιση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος τουριστικής πολιτικής προς την κατεύθυνση που περιγράφηκε παραπάνω πρέπει να περιλαμβάνει μια λεπτομερή, αναλυτική και σαφή διατύπωση των τελικών στόχων της τουριστικής οικονομίας. Αυτό είναι αναγκαίο να γίνει άμεσα για να αντιστραφεί η μέχι σήμερα αρνητική τουριστική μας πορεία και να φέρει την Ελλάδα στις πρώτες θέσεις, ως χώρα προορισμού υψηλού τουρισμού, με τις ανάλογες θετικές οικονομικές επιπτώσεις σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και να δίνει προοπτική για μια παραπέρα τουριστική ανάπτυξη της.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Μέχρι σήμερα, οι επιττώσεις του τουρισμού σ' όλο το φάσμα της τουριστικής δραστηριότητας δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς από την Ε.Ε. ή από τα Κράτη μέλη της. Στις περισσότερες περιπτώσεις η λήψη των αποφάσεων και η νιοθέτηση κοινών μέτρων δε συνοδεύεται από εμπεριστατωμένη μελέτη των τυχόν επιπτώσεων στον Τουρισμό άλλα βασίζεται σε πολιτικά και εμπειρικά κριτήρια.

Για την Ελλάδα, στη σημερινή φάση των προσπαθειών της για ονομαστική και πραγματική σύγκλιση με τις οικονομίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ερώτημα που τίθεται γύρω από τις οικονομικές επιπτώσεις που θα έχει η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στον Τουρισμό δεν μπορεί να απαντηθεί με ακρίβεια.

Το ξεκίνημα προς την πλήρη ενοποίηση άρχισε στις 1-1-93. Οι αλλαγές που θα ακολουθήσουν αφορούν μια περίοδο τεσσάρων χρόνων σταδιακής προσαρμογής και εναρμόνισης των 15 εθνικών αγορών. Συνεπώς, η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης και η σχετική άγνοια του τρόπου εναρμόνισης δεν παρέχει ακόμα τη δυνατότητα ουσιαστικής εκτίμησης των οικονομικών επιπτώσεων που θα έχει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον τουριστικό τομέα.

Όμως, οι οικονομικές επιπτώσεις (θετικές και αρνητικές) της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης στον τουρισμό των κρατών-μελών αναμένονται να είναι πολλαπλές.

Ειδικότερα, η κατάργηση των εσωτερικών συνόρων θα αυξήσει την κινητικότητα των τουριστών και του εργατικού δυναμικού. Η απελευθέρωση, κυρίως, των αεροπορικών και θαλάσσιων μεταφορών θα προσφέρει καλύτερες και φθηνότερες μεταφορές του τουριστικού

πλήθους. Η νομισματική ενοποίηση θα προκαλέσει βαθμαία την άνοδο των τιμών των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών με αποτέλεσμα τη σταδιακή κατάργηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος των μέχρι σήμερα φθηνών προσφορισμών που έχουν οφείλεται στην οικονομική αναπτυξιακή προσφορά της Ε.Ε. για τον τομέα αυτόν, αλλά και για τους άλλους τομείς, καθώς και οι οικονομικές ενισχύσεις που δίνονται από τα διάφορα τουριστικά αναπτυξιακά προγράμματα και τις τουριστικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες μέσω των διαρθρωτικών ταμείων της Ένωσης θα επηρεάσουν έμμεσα τον τουρισμό (π.χ. μεταφορές, περιβάλλον κλπ.). Ακόμα, θα ύπαρξει ένταση των τουριστικών ανισοτήτων μεταξύ των τουριστικά ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων περιφερειών λόγω της διαφοράς φυσικών ανάπτυξης που θα προκληθεί από την οικονομική ολοκλήρωση. Τα μεγάλα διευρωπαϊκά δίκτυα υποδομών και μεταφορών θα αυξήσουν τη φέρουσα τουριστική ικανότητα των τουριστικών περιοχών με αποτέλεσμα να ενταθούν οι υπάρχοντες διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές τουριστικές ανισότητες, να αλλοιωθεί η δομή του χώρου, και να αυξηθεί η παραγωγική δραστηριότητα των περιοχών αυτών με κατεύθυνση τη συγκρότηση ενός “τουριστοκεντρικού” μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας.

Ωστόσο, έχοντας κανές υπόψη την εμπειρία της μέχρι τώρα συμμετοχής της Ελλάδας στην Ε.Ε., η πρόσβλεψη είναι δυσοίωνη. Η παρουσία της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από έλλειψη συγκροτημένης πολιτικής, από απουσία συντονισμού και από ανεπαρκή τεχνική προετοιμασία των θέσεων της. Η επιρροή της στη λήψη των αποφάσεων είναι μηδαμινή και η απορρόφηση των κονδυλίων που της αναλογούν κυμαίνεται κατά κανόνα σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Η εμπειρία από την εφαρμογή των κοινοτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα έχει δείξει ότι ακόμα και ο πρωταρχικός στόχος τους, η συνολική σύγκλιση της Ελληνικής με την κοινοτική οικονομική πραγματικότητα είναι δύσκολα επιτεύχιμος (Π. Γετίμης - Δ. Οικονόμου, 1992: 41). Ακόμα, η πορεία της Ελλάδας προς την πλήρη οικονομική, νομισματική και πολιτική ένωση δεν είναι ικανοποιητική, αφού σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, δεν ικανοποιούμε κανένα από τους δέκα¹⁰ δείκτες σύγκλισης που έθεσε η συνήθηκη του Maastricht. Για να ανταπεξέλθουμε, λοιπόν, στις συνθήκες δοκιμασίας της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας μας και κατ' επέκταση της αυτοδοτικότητας του τουρισμού της χώρας μας, πρέπει να ξεφύγουμε από τη φορμαλιστική θεώρηση των προβλημάτων που μας απασχολούν και να διατυπώσουμε μια άλλη ποιότητα αναπτυξιακού λόγου και να χαράξουμε μια νέα εθνική αναπτυξιακή στρατηγική, που

να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της νέας τάξης πραγμάτων που διαμορφώνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Επομένως, το τουριστικό μας πρόβλημα θα πρέπει να το επιλύσουμε στα πλαίσια μιας σύγχρονης ανάπτυξιακής προσέγγισης και στρατηγικής η οποία θα στηρίζεται σε ένα υπόδειγμα ανάπτυξης που να αποτελεί μια σύζευξη των τομέων της βιομηχανίας και των υπηρεσιών και θα λαμβάνει υπόψη της τις ειδικές ανάγκες για προστασία του περιβάλλοντος, την αρχιτεκτονική αληρονομιά, τη γεωργία και τον τουρισμό. Ο σχεδιασμός της ανάπτυξης αυτών των τομέων μπορεί να βασιστεί στη μεταφορά τεχνολογίας και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας μέσα από κοινά δίκτυα των συνεργαζόμενων τεχνολογικά χωρών, έτσι ώστε να ανταποκριθούμε στη νέα κατάσταση πραγμάτων που διαμορφώνεται όχι μόνο στην Ε.Ε. αλλά και σ' ολόκληρη την Ευρώπη.

Έτσι, ο τουρισμός ως παράγοντας ισόρροπης αειφόρου ανάπτυξης θα μπορέσει να αξιοποιηθεί αποτελεσματικά για την ανάπτυξη παράλληλων οικονομικών δραστηριοτήτων (π.χ. γεωργίας βιοτεχνίας, βιομηχανίας κλπ.), την αύξηση του τουριστικού εισοδήματος, την άνοδο του πολιτιστικού επιπέδου των τουριστικών περιοχών και θα συμβάλλει στην μεταφορά πόρων στις λιγότερο ανεπτυγμένες τουριστικές περιοχές.

Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης είναι αναγκαία τα εξής:

- α) Να νιοθετηθεί ένα νέο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που να στηρίζεται στην λογική της “αειφόρου” ανάπτυξης.
- β) Να επαναπροσδιοριστεί η τουριστική πολιτική της χώρας μας προς μια νέα κατεύθυνση επιστημονικά τεχμηριωμένη. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να έχει βιομηχανικό προσανατολισμό και να συγκεκριμένοποιείται μέσα από το σχεδιασμό και την εξειδίκευση μιας πολιτικής “επιλεκτικού προστατευτισμού” που θα βασίζεται στην επιλογή και ενίσχυση συγκεκριμένων μαρφών τουρισμού που παρουσιάζουν τις θετικότερες επιπτώσεις στην εθνική και περιφερειακή οικονομία.
- γ) Να καθοριστεί μια νέα τουριστική στρατηγική με προσανατολισμό του κλάδου, όχι σε μαζικές αγορές (Mass Markets), αλλά σε ομάδες πελατών με συγκεκριμένα γνωρίσματα, χαρακτηριστικά και καταναλωτικές ανάγκες (Markets Segmentation).
- δ) Να ακολουθηθεί μια πολιτική Marketing με προσανατολισμό τον πελάτη (Customer Orientation) και όχι το προϊόν (Product Orientation).

Με τις παραπάνω προϋποθέσεις είναι δυνατόν ο Ελληνικός τουρισμός με όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων του, να δράσει ως καταλύτης στην ανάπτυξιακή διαδικασία, και να λειτουργήσει ως κινητήρια δύναμη της

ανάπτυξης που θα συμβάλλει στην ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Εσωτερικής Αγοράς και στη διεμόρφωση της νέας τάξης πραγμάτων που οριοθετείται με τη συμφωνία του Maastricht.

Σημειώσεις

1. ΕΞΠΡΕΣ της 25-1-95 "Ενσίωνες οι προσποτικές για την τουριστική διομηχανία".
2. Σχετικά με τις επιπτώσεις (κόστος και όφελος) της Εσωτερικής Αγοράς που θα δημιουργήθουν από την απελευθέρωση των οικονομιών των κρατών - μελών της Ε.Ε. έχουν δημοσιευθεί μα σειρά μελετών που μπαρούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες: (i) Μελέτες που καλύπτουν τις μακροοικονομικές συνολικές επιπτώσεις. (ii) Μελέτες που εξετάζουν τις συνέπειες σε περιφερειακό επίπεδο (Regional impact). (iii) Μελέτες που εξετάζουν τις κλαδικές/τομεακές επιπτώσεις (Sectoral impact).
3. Επίσημη Εφημερίδα Αριθ. C 115/2-27, 30-4-1984.
4. Επίσημη Εφημερίδα Αριθ. C 115/1, 30-4-84.
5. Επίσημη Εφημερίδα Αριθ. C 340/31-12-86.
6. Περιοδικό Τουριστική Αγορά "Σχέδιο δράσης της ΕΟΚ για τον Τουρισμό", τεύχος 31/ Οκτώβριος 1991, σερ. 27-29.
7. COM (85), 310/14-6-85 Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εγκαθίδρυση της Εσωτερικής Αγοράς.
8. Περιοδικό Ευρωπαϊκονομία "Οι συνέπειες της μη ολοκλήρωσης της ΕΟΚ", Δεκ. 1988.
9. Βλέπε ανάτυπο της Ιονικής Τράπεζας με τίτλο "Η πρόκληση της Εσωτερικής Αγοράς", σελ. 13, (επιμέλεια Π. Ιωακεμίδη).
10. Επίσημη Εφημερίδα Αριθ. C 314/23-6-90 για τα οργανωμένα ταξίδια.
11. Η τουριστική χωρητικότητα είναι το κατώφλι της τουριστικής δραστηριότητας, πέραν του οποίου, οι παρεχόμενες διευκολύνσεις γίνονται χορεμένες (ψυσική χωρητικότητα), το περιβάλλον υποβοθμίζεται (περιβαλλοντική χωρητικότητα), και το επίπεδο κινεντούρησης των τουριστών μειούται (ψυχολογική χωρητικότητα). Από θεωρητικής πλευράς, η τουριστική χωρητικότητα εκφράζει το όριο αντοχής της ανάπτυξης κάθε περιοχής, το οποίο φθάνει μέχρι του σημείου που το οριακό κοινωνικό όφελος, από την αύξηση ενός επισκέπτη, αρχίζει να γίνεται μικρότερο από το οριακό κοινωνικό κόστος.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βαβούρας, Γ. (1993): "Η σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας προς την κοινότητα", *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχος 71, 9/93 σελ. 21-25.
- Τετίμης Π., Οικονόμου Δ. (1992): "Νέες γεωγραφικές ανισότητες και χωρικές πολιτικές στην Ελλάδα", *ΤΟΠΟΣ*, 4/92 σελ. 3-44.
- Ζαχαράτος, Γ. (1994): "Διαστάσεις και περιεχόμενο της τουριστικής πολιτικής σήμερα", *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 77/1994.
- Κιουλάφας, Κ. (1988): *Τα προβλήματα του Ελληνικού τουρισμού: Οι οικονομικές*

- επιπτώσεις στον ελληνικό τουρισμό από την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση (μελέτη).
 Κόλλιας, Σωτ. (1993): "Εναία αγορά και νομοματική ενοποίηση της ΕΟΚ", *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, φ. 43 (2060) 28/10/93 σελ. 24-28.
- Κόνσολας, Ν. (1983): "Περιφερειακή οικονομική πολιτική". Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαγός, Δ. (1988): *Η Τουριστική Κατανάλωση στη διάρθρωση της Ελληνικής Οικονομίας*, Διπλ. Εργ. ΙΠΑ/ΠΑΣΠΕ 1988 σελ. 49-51.
- Λαγός, Δ. (1990): "Τα διαρθρωτικά προβλήματα του Ελληνικού Τουρισμού", *Τουρισμός και Οικονομία*, τεύχος 136/1990.
- Μαραθέγιας, Ν. (1990): "Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και περιφερειακή ανάπτυξη", *ΤΟΠΟΣ*, 1/90 σελ. 93-107.
- Παπαγάννης, Θ. (1994): "Αειφορία και Διαχείριση του Χώρου", *ΤΟΠΟΣ* 8/94 σελ. 273-283.
- Πίου, Μ. (1993): "Νέα τάξη πραγμάτων στις αερομεταφορές", Ειδική επετειακή έκδοση του περιοδικού *Τουρισμός και Οικονομία*, σελ. 158-161.

Εινόγλωσση

- Balassa, B. (1962): "The theory of Economic Integration". London: Allen and Unwin.
- Edwards, A. (1987): (EIU) *The Economist Intelligence Unit Travel and Tourism Report*, No 5. 1987.
- Meade, J. (1955): "The theory of international economic policy". Vol. II, *Trade and Welfare*, Oxford Univ. Press.
- Piperoglou, J. (1967): "Identification and Definition of Regions in Greek Tourist Planning". Papers, *Regional Science Association*. p.p 169-176.
- Perroux, F. (1958): "Les formes de concurrence dans le Marché Commun". *Pevue d'Economie Politique*, Jan.-Fev.
- Romus, P. (1958): "Halics Expansion économique régionale et Communauté Européenne". Sythott.
- Sapir A, Lutz, E. 1981: "Trade in Services: Economic Determinants and Development Issues" *World Banks Staff Working Paper*. No. 410.